

ACC. N:R M. 11311 :/

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

"Jag började här i Berggrenska bokbinderiet den 7 december 1907. Utbildningstiden var 4 år. Nu är den 8, men då kan man få lön under 4 år. Numera är det inte många som avlägger prov. Gesällsproven har inte blivit så populära. Kraven är större nu än förr i tiden. - Yrkesutbildningen är mycket god nu. Som bestämmelserna är nu, så får arbetarna betalt efter åren de har varit i arbete och knappt efter yrkeskompetensen.

Ingen vet hur gammal den här firman är, men den kom i berggrenska familjen 1803. Johan Berggren gifte sig med en änka som hade verksta'n, och han fick själv burspråk 1803 och började här. Efter Johan Berggren kom Lars Magnus B. och efter honom Carl B. En kusin till Carl Berggren, Isidor B. kom efter honom, och vi två var en tid kompanjoner, och det är därför som vi fick behålla det berggrenska namnet. Nu har jag firman ensam. Jag har båda mina döttrar därnere, så man kan ju på sätt och vis kalla den för en familjefirma ännu.

Arbetet går alltjämt helt hantverksmässigt tillväga. Maskinerna i verkstaden är bara hjälpmaskiner. Med maskiner kan de inte få precis vilken prägel de vill på ett arbete. Gulddekoren och allt sådant görs för hand. Det är bara en del som vi inte rår med för hand, som görs med maskin. På en stor verkstad, där

de har maskinell utrustning, blir det lätt så att arbetaren blir en bit av maskinen.-Pappsax hade man inte först, utan alla böcker formerades för hand. Man skar med en kniv, som var egen-
domligt slipad i spets, så att den hade liksom 4 fasetter. Det var ett hårt arbete att skära med den. För att få banden i rätt storlek använde man särskilda formeringslinjaler. Här häftar vi för hand. Det är stor skillnad på olika människor hur gott handlag de har med det här arbetet. Vi är fem personer här med mig själv: två gesäller och två av mina flickor, som också ska bli gesäller. Det finns vissa arbeten, som är för hårda för dem, t.ex. klammerhäftning med s.k. holländare. Det är bestämt, att damer endast får arbeta 3 timmar om dagen med det. Men sådant arbete har vi sällan här. - Verkstaden har blivit något litet moderniserad under min tid. Lokalen är annars densamma, med undantag av att en vägg rivits, så att det nu bara är ett rum i stället för två förut. Innan Carl Berggren fick våningen därnere, så stod hans systrar där i lägenheten och falsade, har jag hört.

Jag arbetade som gesäll till 1922, och sen övertog jag verksta'n. Jag har gått igenom en mästarkurs, som ordnades av Sveriges Hantverksorganisation, men dit gick jag av ren nyfikenhet för att få lite nya idéer.

Förr så fanns det flera bokbinderier, som arbetade hantverksmässigt. En firma var Wunsch's, den är på Kulturen nu, en annan Hanna Petterssons. Den heter Sture Falks bokbinderi nu, den är inte så gammal som Wunsch's. Så var det en som låg på Krafts torg, en fin verkstad, Karl P. Nilsson. Vi hade Wahlgrens också, men de övergick till att bli industriföretag. Hos A.O. Anderssons hade de många flickor anställda förr. Ernst Hanssons, ~~och~~ Hanna Petterssons eftr., ^{och Sture Falks} är fortfarande hantverksmässigt drivna. Berggrenska bokbinderiet är emellertid det äldsta, så hit var det många som kom och fick lära sig yrket. Berggrens var nog i särklass i sitt yrke. Det har varit böcker härifrån på åtskilliga utställningar. Gamle Berggren hade väl segermedaljer, men sen har vi aldrig deltagit. Annars kom det böcker härifrån till såväl Kulturen som till Hantverksföreningen, men det har inte varit i samband med någon utställning. De där utställningarna drar ju alltid en del kostnader med sig, man kan ju inte komma med vad för band som helst.

När jag kom hit var här inte mer än två anställda, och så blev jag "pojke". Då fick man springa alla ärenden och göra en hel del, som egentligen inte hörde till yrket. Arbetet började kl. $\frac{1}{2}$ 7 och slutade $\frac{1}{2}$ 7 här på denna verkstaden, och så var det en halvtimme till frukost mellan 8 och $\frac{1}{2}$ 9. Middag hade vi mel-

lan 12 och $\frac{1}{2}$ 2. Lärpojken fick börja en halvtimme tidigare och sluta en halvtimme senare än de andra, för han skulle elda på morgonen och plocka undan och sopa efter de andra på kvällen. Det var kaminer, som eldades med kol. Men det gick bra med den långa arbetsdagen, när alla andra höll på lika länge. Affärerna stängde ju inte förrän kl. 7, och en cigarraffär kunde ha öppet till 10 om kvällen. De första åren var det inga fria lördagseftermiddagar, men så småningom blev vi fria kl. 6. Men det var inte alltid man kunde hålla på den tiden heller. När vi höll på med Tidskrift för lantmän t.ex. kunde man få hålla på till 7 - $\frac{1}{2}$ 8 ibland. Men man hade inte så mycket nöjen, så det gjorde inte så mycket om det drog ut på tiden.

I 2-3 år kanske fick man gå och lära och springa ärenden. Mästaren hade ugnar här nere i sin bostad, som man fick bära in ved till. Man fick också hjälpa till med en del som hörde till mästarens hushåll. Carl Berggren var ungtkarl, men hade en husföreståndarinna. Då först när jag kom hit, så hyrde jag rum i Kobjersvången hos en familj. Den var i närheten av Kvantenberg vid Kävlinge-järnvägen. Här fanns visserligen ett rum ovan på verksta'n, men där bodde Isidor. Det ingick kost och logi i hans lön, och så hade han väl något visst i pengar för veckan. I annan jag kom i väg på kvällarna, fick jag elda åt honom också.

Jag fick 5:- kr. i lön till att börja med. Sen fick jag 7:-. En gesäll hade nog inte mycket på den tiden. Det första jag minns var 18:- kr. i veckan, det var nog 1912 eller så.

Jag åt ute på något spisställe, för det ingick inte någon kost i lönen. Man kunde ju inte leva på det lilla man fick i lön, utan man fick lov att skaffa sig lite pengar innan man började på verksta'n eller också ha anförvanter som kunde hjälpa en. Jag hade tjänat ihop en del på att träna kapplöpningshästar. Det betalade sig bra, för ibland kunde man få dricks efter ett enda lopp, som var mer än en veckolön på verkstaden. Men man kunde ju inte hålla på med det där arbetet så värst länge, så jag tyckte det var bäst att skaffa mig en utbildning, medan jag var ung ännu. Jag hade väl tjänat ihop till en 200:- kr., och det räckte till under utbildningstiden. Som springpojke på verksta'n så fick man ju emellanåt lite dricks när man lämnade böcker. Det var ju mest åt professorer vi band. Ibland kunde man få en kopp kaffe och kakor.

Under den tiden Berggren levde så bjödes det alltid på kaffe på eftermiddagen varje helgdagsafton. Och på Mårtensafton bjöd han alltid på gås. Hur det var brukligt på andra ställen vet jag inte, men här fick vi alltid gås på Mårtensafton. I regel slutade vi kl. 5 då, så vi hann göra oss lite snygga. Man

fick ju ta på sig sin söndagskostym, men annars var det inte någon särskild ståt. Det var bara för verkstadens folk. Mäster själv var inte med, utan hans hushöfröinnan fick stå för det hela. Till middagen var det gås och sen i regel "risengröt". Svartsoppa fick man aldrig. Lutfisk känner jag heller inte till att man åt på Mårtensafton. Efter middagen fick vi alltid toddy, men det brukade aldrig dra ut så särskilt sent på kvällen.

Tidigare har det förekommit i denna firma, att man firade den första dagen då man kunde arbeta i dagsljus med en fest, men det har inte förekommit under min tid.

Gesällerna hade inte mycket till övers för en pojke, på den tiden fick en lärpojke lyfta på mössan för en gesäll. Han fick inte vara i lag med gesällerna. Först skulle han ha blivit gesäll själv, innan han fick lov att säga du. Gesällerna var väl i regel 21-22 år gamla. Sen blev de ju stramare ju äldre de blev. Det hände, att en gesäll kunde komma till arbetet i manschetter och "stö'käpp". Han var gentleman då!

Hur studenter och gesäller förhöll sig till varandra kan jag inte erinra mig något särskilt om. Åtminstone under min tid har det inte varit några kravaller, men tidigare har det nog förekommit. Mellan pojkarna och "grisarna", latinpojkarna,

var det slagsmål allt emellanåt, men det var ju mest pojkestreck. Jag hade själv besvärligt här i Lund till att börja med, för jag fick inte vara i fred, innan jag hade blivit bekant här i sta'n. Jag gick i skola i Eslöv. Ibland så hände det att de skvallrade för mästern, och då blev jag inkallad till honom. Men han brukade ta mitt parti och så lät han mig gå.

När jag började här på verkstaden, så hade de rödrandiga blusar i arbetet. Det hade nästan alla bokbinderiarbetare på den tiden. Och så blått 'förklä'. Det blev så illa tilltygat därnere. Sen började rockarna komma i bruk. När man gick i sta'n så fick man inte gå i den blusen. Då hade man vanlig rock. På den tiden hade de inte mycket kragar, möjligen lösa. Blusen drog man utanpå väst och alltihop. Nu är den så gott som försvunnen. Den var sydd precis som en skjorta, och i regel hade man vit skjorta inunder. På verksta'n använde de mycket trätofflor eller några gamla skor. De bytte i regel alltid skor, när de kom ner.

Det var inte mycket vi pratade under arbetet. Var och en skötte sitt. Det blev förresten inte mycket tid till prat. På den tiden var de heller inte så insatta i politik som nu. De tittade ett slag i tidningen på morgonen, och sen var det inte mycket att säga om det. Man fick ju naturligtvis diskutera om

ett arbete emellanåt, i synnerhet var det ju nödvändigt för lärpojken att få fråga de andra om ett och annat.

När man hade varit van vid utomhusliv på kapplöpningsbanorna, så frestade det mycket på till att börja med att sitta inne hela dagarna, men det gick ju an så länge man fick springa ärenden. Det blev en särskild lukt på verkstaden, som inte var trevlig. Då kokte man nämligen allt klister själv på verkstaden. Nu köper man färdigt klister och rör bara ut vad man behöver för gången.

Det första man fick lära i yrket det var att falska. Det tyckte man var ett mycket svårt arbete, men så småningom fick man en ganska stor vana, så man kunde falska 1000 ark på $2\frac{1}{2}$ - 3 timmar. Då ställde man sig så att ljuset föll precis där man behövde ha det. Att falska är ett precisionsarbete, som är mycket viktigt att utföra väl. När inte pågen hade annat att göra, så skickade de honom att riva puder till förgyllningen. Det är ett arbete, som får göras någon gång än i dag, men det är mycket sällsynt att det förekommer på bokbinderier för övrigt nu för tiden, det är ju ett tidsödande arbete. Ja, så fick ju pojken börja häfta, limma och lite så där, och sen kom det så smått att han fick sätta klotrygggar på böckerna. Då skulle han först skära och "cachera". Det var att slå den där falsen, som fyller

ut till pärmen, det var ett ganska svårt göra, ska jag "säj", innan man fick vanan, för falsen skulle man beräkna efter papperets tjocklek, och det hände ibland att man fick göra om det.

Här användes mycket naturfärgat skinn men även en del i chokladbrunt och svart. De gamla Berggrens-banden var rätt kända för sin utstyrsel med marmorerade speglar. Vi köpte skinnen i garverier eller hos firmor, som handlade med bokbinderiutensilier. Kalvskinn användes mycket och likaså får- och getskinn. Marockäng förekom mycket, det är i regel getskinn. Klot användes mycket förr, men det var andra sorter än de som förekommer nu. Den engelska kloten har ju alltid varit bäst. Den tyska var tunnare och billigare. För förlag har den varit mycket bra, för den var så billig. Den tyska var inte så tät, men det var mer appretur i den. Annars så förekom det mycket mer skinn förr än nu. Då var det inte så stor skillnad i pris som nu. T.o.m. Universitetsbiblioteket lät binda sina böcker i skinn. - Brokadpapper var mycket i bruk, när jag var ung, men det förekommer inte nu just.

Gamle Berggren deltog inte regelbundet i arbetet utan han målade mest. Men allt arbete skulle synas av honom, innan det fick lämnas ut, och han var ganska sträng, får jag lov att "säj". I regel så förgyllde mästaren. Det ingår egentligen inte i yrket

under lärotiden. Förgyllare är i bokbinderiyrket precis som dekorationsmålare i målaryrket. Det fordras en hel del annan kunskap till det, det är liksom ett yrke för sig. Förr användes mycket citronguld; det var uppblandat med silver. Nu förekommer mest gelb. Den är nog uppblandad med koppar. Orangeguld är den mörkaste sorten vi har.

Vi fick rätt så mycket skinn från firmor i Köpenhamn. Det reste i regel mycket bud mellan Lund och Köpenhamn, som tog upp order här och köpte varor i Köpenhamn. Det gick fortare att anlita ett sådant bud än att skriva till Stockholm efter varorna. Därför har man här i Lund kommit ~~xxxx~~ att handla mycket i Köpenhamn. I Malmö fanns det ingenting för vår bransch. En person som reste och köpte upp hette fröken Alström. De var mycket sorterade i Köpenhamn, och hon som reste för oss blev ju så bekant därinne, så hon visste precis vart hon skulle vända sig. När det gällde siden och sådant lämnade man bara en bit av tyget med som prov. Moaré köptes mycket. Hon klarade tull och alltsammans, så hon hade i regel paketet med hem eller också skickades det efteråt. Jag tror hon tog 1.50 eller något i den stilen. Det var mästare som gjorde upp om betalningen med henne.

Jag gick nog 5 år som lärpojke. Under den tiden så exerceade jag också. Sen gjorde jag mitt gesällprov. Det var en

7-8 stycken böcker, bl.a. en av Svenska Akademiens ordböcker och en som hette Hellas und Rom. Men man var långt ifrån utlärd i och med det. Det var tillsatt någon från arbetarna och någon från bokbinderiidskarna, som synade arbetet. Nu är det en nämnd, som granskar proven, och där har arbetarna inget att säga till om. Sen så blev man kallad upp till ett möte på Hantverksföreningen, och så fick man träda fram och få sin gesällsbok. Gesällsboken, den gällde ju var som helst. Den kunde man komma ut och resa på. Sådana där möten hade de bara fyra gånger om året. Det var flera inom olika fack som blev färdiga gesäller på en gång.

Sen så skulle man ju ha s.k. gesällsgille. Det fick man själv bjuda på. Det blev ju en enkel fest med kaffe och kakor och kanske konjak eller sprit. Det brukade vara på verksta'n.

Här i Lund fanns det ett resestipendium på 300:- kr., det Lundbergska, som stod öppet för alla gesäller. Man skulle ha vissa kvalifikationer för att få det. Man skulle ha gått på Tekniska skolan viss tid. Jag har också gått där, men det var bara i teckning, som man hade något att lära där. Sen kom bokbinderiskolan till. Sen gick jag på docent Kjellins föreläsningar i konsthistoria. Det var någon sorts studieaftnar man

ACC. N:R M. 11311 : 12

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kunde gå på, bara man hade intresse.

Fackföreningen kan jag inte säga när den började. Hela min tid så fanns den."